

Yeni Yapılaşmalarda Kent Kimliği-Kentsel Bellek İlişkisinin İncelenmesi: Elâzığ Örneği

Investigation of Urban Identity-Urban Memory Relationship in New Buildings: The Case of Elazığ

Şeyma Sarışın¹ , Berivan Özbudak Akça²

Öz

Yaşam tarzlarının farklılığı, sosyal ilişkiler, tarihi, kültürel, ekonomik ve toplumsal gelişmeler kent imgesinin günümüze yansımış somut verilerindedir. Köklü bir geçmişe sahip olan ülkemizde geçmişin izlerini bütüncül olarak incelenmesini sağlayan tarihi yapılar zaman içerisinde farklı dönüşümlere ve değişimlere uğramışlardır. Toplumsal olaylarında etkilediği bu dönüşüm-değişim süreci zaman içinde toplumsal belleği ve kent belleğini oluşturmuştur. Var olan mevcut "kent belleği" yakın geçmişte birçok değişime uğramış ve yaşadığı değişimler içinde bulunduğu dönemin, tarihsel-kültürel-mekânsal durumlarını yansıtmaya açısından önemini korumuştur. Ancak bu süreç günümüzde var olan sürekliliğini devam ettirememiştir. Cumhuriyet döneminden itibaren alışlagelmiş "kent belleği" tamamen yıkılmamakla birlikte kısa sürede yeni bir "kent belleği" tam olarak oluşmamıştır. Özellikle köyden kente yaşanan hızlı göçler kentlerdeki konut ihtiyacını arttırmış, bu durum çok katlı yapıların kentlerde hızla belirmesine neden olmuştur. Kent hayatının gelişmesinden en çok etkilenen kentlerden biri de Elazığ'dır. Milattan önceye dayanan "Harput" yerleşimi kentin ilk yerleşim bölgesidir. Ancak bu bölge, birçok etkene bağlı olarak zaman içerisinde terk edilmeye başlanmıştır. Daha sonra Kent merkezi eskiden ova olarak kullanılan "El-Aziz" bölgesine doğru kaymıştır. Kent merkezinin taşınması zamanla yeni yapılaşmaları etkilemiş ve hafızlarda yer etmiş olan eski "Harput kenti" çok katlı binaların artmasıyla yeni bir kimliğe bürünmüştür. Özellikle 2020 Elazığ depremi kentte büyük yıkımlara yol açmış, şehir merkezinde birçok ev yıkılıp yeni yapılaşmalar başlamıştır. Deprem öncesinde devam ettirilemeyen köklü geçmişe sahip olan "Harput Kent Belleği" yapılan yeni deprem konutlarında uygulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, tarihsel gerçekliğin yeniden inşa edilmesinde, geçmişin "nasıl bir iz bıraktığı" ve "ne anlama geldiği" gibi sorular dikkate alınarak, kentsel mekânın toplumsal bellekteki karşılıkları, geçmişle arasında olan benzerlikler ve farklılıklar, Elazığ kenti Harput bölgesi üzerinden incelenmiştir. Çalışmada sözlü bilginin veri olarak değerlendirildiği bir yaklaşımla, mekânın kentsel bellekteki karşılıkları araştırılarak sözlü tarih belgeleme yöntemi kullanılmıştır. Kent kimlik kazandıran mekânsal öğeler ile kent belleği arasındaki ilişkinin önemi tartışılmıştır. Bu doğrultuda kentin ilk yerleşimi olan Harput bölgesinde o döneme tanıklık etmiş 65 yaş üstü 10 kişiyle röportaj yapılarak ses kayıtları alınmıştır. Böylece kentlilerin bireysel belleğinde kayıtlı bilginin analizi yapılmıştır. Bunun yanı sıra dergi ve gazetelerden alınan kente ait eski görüntülerle, tespitlerde bulunulmuştur. Daha sonra bu tespitler ışığında elde edilen verilerin söz konusu TOKİ yapılaşmalarında nasıl kullanıldığı, kentsel bellek ve kent kimliği temelinde tartışılmıştır. Çalışmanın amacı, özlenen "Harput Kenti'nin kent belleğini ne ölçüde etkilediği ve yeni yapılaşmalarda nasıl kullanıldığını araştırmaktır. Söz konusu sorgulama hedefine tarihsel-kültürel-mekânsal sürekliliği özellikle de Elazığ'ın "tarihi belleği" oluşturan Uygurlardan günümüze kadar ticaret şehri olarak kullanılmış Harput şehrinin bu köklü tarihinin nasıl oluştuğu ve gelecekte ne kadar sürdürülebileceğini anlatmaktadır. İki farklı TOKİ yapılaşmasından sadece tek bir tipin geleneksel "Harput evleriyle" biçimsel olarak benzeyen yönlerinin olması, Elazığ aile yapısının ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap verdiği gibi soruları akla getirmektedir. Çalışmanın bu soruları cevaplayacak nitelikte gelecekte yapılacak çalışmalara altık oluşturabileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak hafızanın şekillenebilmesinde ve toplumun geleceği kurgusunda etkili olan fiziksel çevrenin, "doğru" bir mimarlık ilişkisiyle kente dahil edilmesi esas olmalıdır. Bunun sonucunda kamu projelerinin toplumsal açıdan nelere mal olabileceği önemsenerek, daha dikkatli, bilinçli ve hassas çalışmalar tasarlanması umulmaktadır. Böylelikle Harput'un tarihi, kültürel ve toplumsal değerlerinin gelecek kuşaklara daha iyi anlatılması ve kent kimliğinin gelecek nesillerce doğru bir şekilde yaşatılması arzu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Belleği, Kent kimliği, Toplumsal bellek, Elazığ, Harput

¹ Corresponded Author: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Diyarbakır, seymasarisin@gmail.com, 0000-0002-9983-1706

² Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Diyarbakır, ybudak@gmail.com, 0000-0001-9457-9145.

ABSTRACT

Diversity of lifestyles, social relations; historical, economic and social developments are concrete examples of the city's image effected in the present day. In our country, which has a deep-rooted history, historical structures that enable us to examine the traces of the past holistically have undergone different transformations and changes over time. This transformation-change process, which affected in social events, formed social memory and urban memory over time. However, this existing "urban memory" has undergone many changes in the recently past and has reflected the historical-cultural-spatial conditions of the period of change. However, the change historical-cultural-spatial situation could not maintain its continuity today. Although the usual "urban memory" has not been destroyed since the Republican period, a new "urban memory" has not been fully formed in this short period of time. Especially the rapid migration from the village to the city has increased the need for housing in the cities, and this has leading to the rapid emergence of multi-story buildings in the cities. One of the provinces most affected by the development of urban life is Elazığ. The "Harput" settlement, which dates back to BC, is the first settlement area of the city. However, this region has begun to be abandoned over time due to many factors. Later, the city center shifted towards the "El-Aziz" region, which was used as a plain in the past. The relocation of the city center affected the new constructions over time and the old "Harput city", which had a place in the memories, took on a new identity with the increase of multi-story buildings. Especially the 2020 Elazığ earthquake caused great destruction in the city, many houses in the city center were demolished and new constructions started. "Harput Urban Memory", which has a deep-rooted history that could not be continued before the earthquake, is being tried to be applied in earthquake houses. In this study, in the reconstruction of historical reality, when questions such as "how the past leaves a trace" and "what it means" are taken into account, the correspondences of urban space in social memory, the similarities and differences between the past and the past have been made through the example of Elazığ. In the study, the oral history documentation method was used by investigating the correspondence of the space in urban memory, with an approach in which oral information is evaluated as data. The importance of the relationship between the spatial elements that give identity to the city and the urban memory has been discussed. In this direction, voice recordings were made by interviewing 10 people over the age of 65 who witnessed that period in the Harput region, the first settlement of the city. Thus, the information recorded in the individual memory of the citizens was analyzed. In addition, determinations were made with old images of the city taken from magazines and newspapers. Then, how the data obtained in the light of these determinations was used in the said TOKİ constructions was discussed on the basis of urban memory and urban identity. The aim of the study is to investigate how the longed-for "Harput City" affects the memory of the city and how it is used in new constructions. The aim of the questioning is to explain the historical-cultural-spatial continuity, especially how this deep-rooted history of the city of Harput, which has been used as a trade city from the Uyghurs, who formed the "historical memory" of Elazığ, to the present day, and how long it can be sustained in the future. The fact that only one of the two different Toki settlements has similarities with traditional "Harput houses" raises questions such as to what extent it meets the needs of the Elazığ family structure. It is thought that the study will form a basis for future studies that will answer these questions. As a result, it should be essential to include the physical environment, which is influential in the shaping of memory and the construction of the future of society, into the city with a "correct" architectural relationship. As a result, it is hoped that more careful, conscious and sensitive studies will be designed by considering the social costs of public projects.

Keywords: *Urban memory, Urban identity, Social memory, Elazığ, Harput*

GİRİŞ:

Kentler, antikçağlardan günümüze kadar sürekli değişip büyüyen ve zamanının ihtiyaçlarına göre gelişen dinamik yapılarıdır (Kısakürek & Bayazıt, 2021;2). Geçmişten günümüze kadar insan ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen bu değişken yapılar, Lynch'in ifadeleriyle "...yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının ürünüdür."(Lynch, 2012) ve her dönemin insanının ekonomik, teknolojik, sosyal, kültürel ilişkilerinin değişmesi ve gelişmesiyle dönüşüme uğramıştır. Özellikle bu dönüşüm süreci köyden kente göçlerle hızlanmış, küreselleşmeyle birlikte tüm dünyada birbirine benzeyen kentlerin oluşumunu ve en çok da kentlerin kimliklerini etkilemiştir (Özak & Gökmen, 2009;147)

Farklı ölçek, malzeme, yorum ve değer yargıları her kentte kendine özgü bir imaj yaratarak kent kimliklerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Saylan, 2016). Kentlerin var oldukları ilk günden bugüne kadar kazandıkları kimlik unsurları gelecekle bağ oluşturma görevine sahiptir (Kısakürek & Bayazıt, 2021;2). Gelecekle kurulması hedeflenen bu bağa katkı sağlayan insan algısıdır. Kentsel belleğin devam etmesini sağlayan algıyı Nora, kentin kimliğini yansıtan yerlere "hafıza mekânları" ismini uygun görerek, onların temel işlevinin tarihsel sürekliliğin devam etmesi gerektiği hissinden doğduklarını söylemiştir. Kentin kimliğinin algılanmasını sağlayan gözlemciler kenti deneyimlemiş oldukları için kentsel bellek ve kolektif hafızanın oluşmasına da katkı sağladılar. Kentte kolektif hafızanın oluşabilmesi için kenti deneyimlemiş insanların deneyimlediği mekânla kurduğu ilişki olan kolektif hafıza ve kentsel bellekle birlikte kentin sahip olduğu kimliğin korunması ve devam etmesi açısından önemlidir (Saylan, 2016).

Kolektif belleğin oluşmasını sağlayan mekân ile insan arasında kurulan ilişki, kenti oluşturan yapılarla mümkündür. Mekânlarla kurulan bağlar zamanla mekânları biçimlendirerek, mekânları yeniden şekillendirmektedir. Kent kimliğini oluşturan bu unsurlar insan deneyimleri ve algılanmasıyla kentin kimliğinin gelecekte de devam etmesi sağlanmıştır (Saylan, 2016). Özellikle 19.yy sonu ve 20.yy başlarında ihtiyaçların değişmesi, tüm dünyada kentlerin monoton ve tekdüze yerleşim ortamların ortaya çıkmasıyla “bellek” kavramının niteliğini değiştirmeye başlamıştır. He ne kadar niteliği değişse de “bellek” ile ilgili yorumların günümüzde geçerliliğini koruması, gelecekte de inşa edilecek yapılarda kentin var olan kimliğinin devam edebileceği konusunda yardımcı olacaktır. Çünkü bellek, bizi geçmişe götürmez, aksine geçmiş ile şimdi arasında ilişki kurarak bizi geçmişin yeniden sunumuna ulaştırır (Erol, 2019;31).

Sürekli değişim gösteren kentlerin özellikle son yüzyıllık süreçte yıllar boyunca kentin kazandığı kimlik ve dokuda ani ve başarısız değişimler kent belleğinin silinmesine sebep olmaktadır. Kentsel bellek ve kent kimliğinin gelecekte de devam etmesi için belleğin yapı taşlarından olan mekânların popüler kültüre göre değil, kentin sahip olduğu kültüre göre devam etmesi gerekmektedir (Kısakürek & Bayazit, 2021;2). Çünkü kentin kültüründeki yaşam biçimini yansıtan konut imgeleri, o kentte yaşayan insanların geçmişle bağ kurması ve kentin belleğini devam ettirmesi açısından önemlidir. Bu bağ belleğin geçmişi saklama ve yeniden meydana getirme özelliğiyle mümkündür (Özak & Gökmen, 2009;147).

Büyük bir geçmişe sahip olsun ya da olmasın kentlerin bozulan kimliklerinin yeni yapılarda devam etmesi oldukça zordur. Ancak son yıllarda meydana gelen doğal afetlere maruz kalmış kentlerin yapıları zarar görmüş ve bu kentlerde yeniden inşa edilme çalışmaları başlamıştır. Bu durumun yansımaları yaşayan kentlerden biri de Elazığ'dır. Tarihi milattan önceye dayanan İpek yolunda bulunması sebebiyle birçok farklı medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapan Harput kentinde Cumhuriyet döneminden itibaren alışlagelmiş “kent belleği” tamamen yıkılmamakla birlikte bu kısa sürede yeni bir “kent belleği” de tam olarak oluşmamıştır. Özellikle köyden kente yaşanan hızlı göçler kentlerdeki konut ihtiyacını arttırmış, bu durum çok katlı yapıların kentlerde hızla belirmesine neden olmuştur. Milattan önceye dayanan “Harput” yerleşimi kentin ilk yerleşim bölgesidir. Ancak bu bölge, birçok etkene bağlı olarak zaman içerisinde terk edilmeye başlanmıştır. Daha sonra kent merkezi eskiden ova olarak kullanılan “El-Aziz” bölgesine doğru kaymıştır. Kent merkezinin taşınması zamanla yeni yapılaşmaları etkilemiş ve hafızlarda yer etmiş olan eski “Harput kenti” çok katlı binaların artmasıyla yeni bir kimliğe bürünmüştür. Özellikle Ocak 2020’de meydana gelen Elazığ depremi sadece kent merkezinde %13 konutun zarar görmesine neden olmuştur (Şıkoğlu & Güney, 2020;275) (Şekil 1). Bu felaket kenti olumsuz etkilemiş ve kentte 20 binden fazla yeni konut yapılmaya başlamıştır. İki farklı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) projesiyle yükselen yapılarda yatay mimari etkili olacağı belirtilmiş ve kentin sahip olduğu Harput kimliğini yansıttığı konusunda belediyelerce bilgilendirme yapılmıştır. Büyük bir tarihi geçmişe sahip olan Harput evlerinin kent merkezinde yansıtacağı söylene de, Harput kimliğinin yapılara ne kadar yansıdığı hakkında bir çalışma yapılmamıştır.

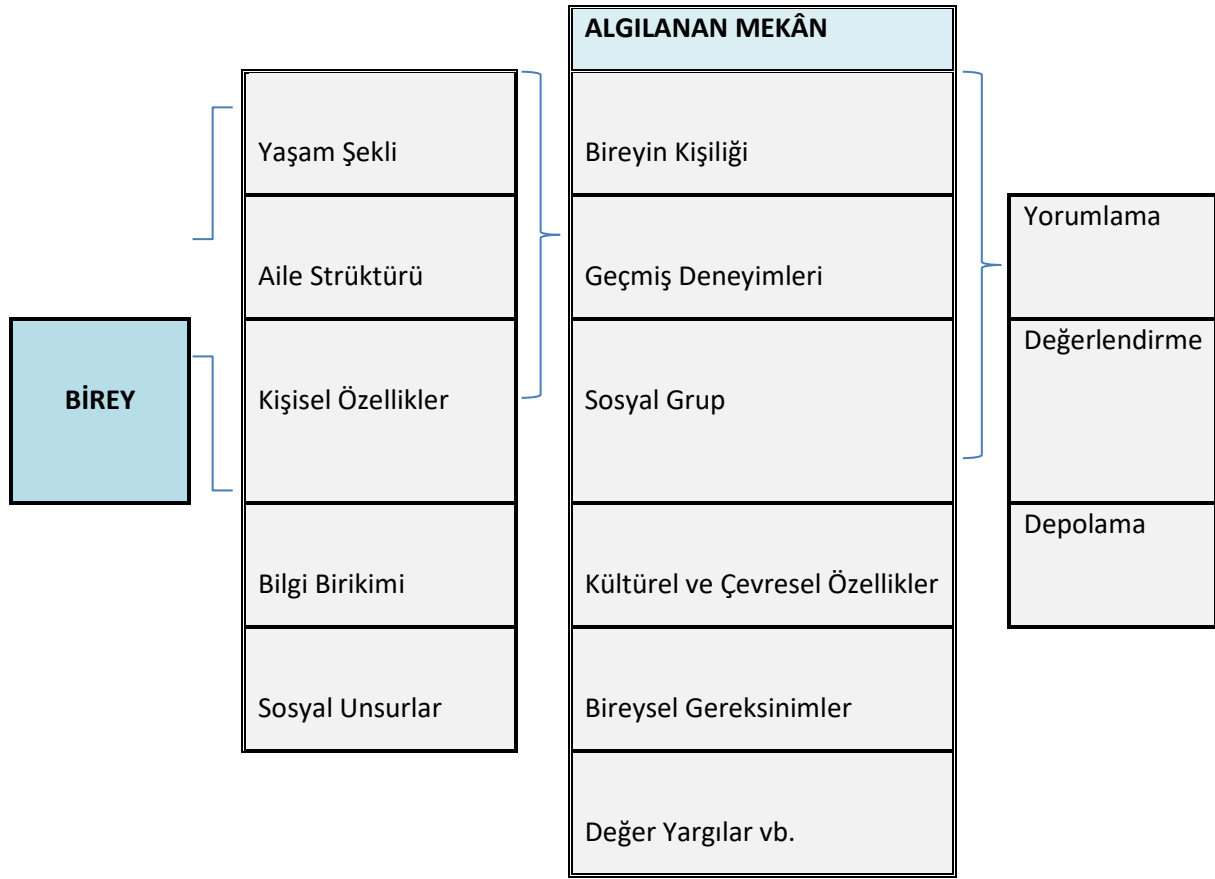

Şekil 1. Elazığ merkez Sürsürü Mahallesinde çöken binadaki enkaz kaldırma çalışmasına ait görüntü. (TMMOB;2020)

Bu bağlamda, çalışmada Harput'un sahip olduğu tarihi kimliğinin korunması ve geleceğe aktarılmasında, kentsel belleğin vurgulanması ve yapımı halen devam eden TOKİ konutlarında kimliğin ne kadar yansıdığı Elazığ örneğinde değerlendirilmiştir.

1. Kent Kimliği ve Kentsel Bellek İlişkisi

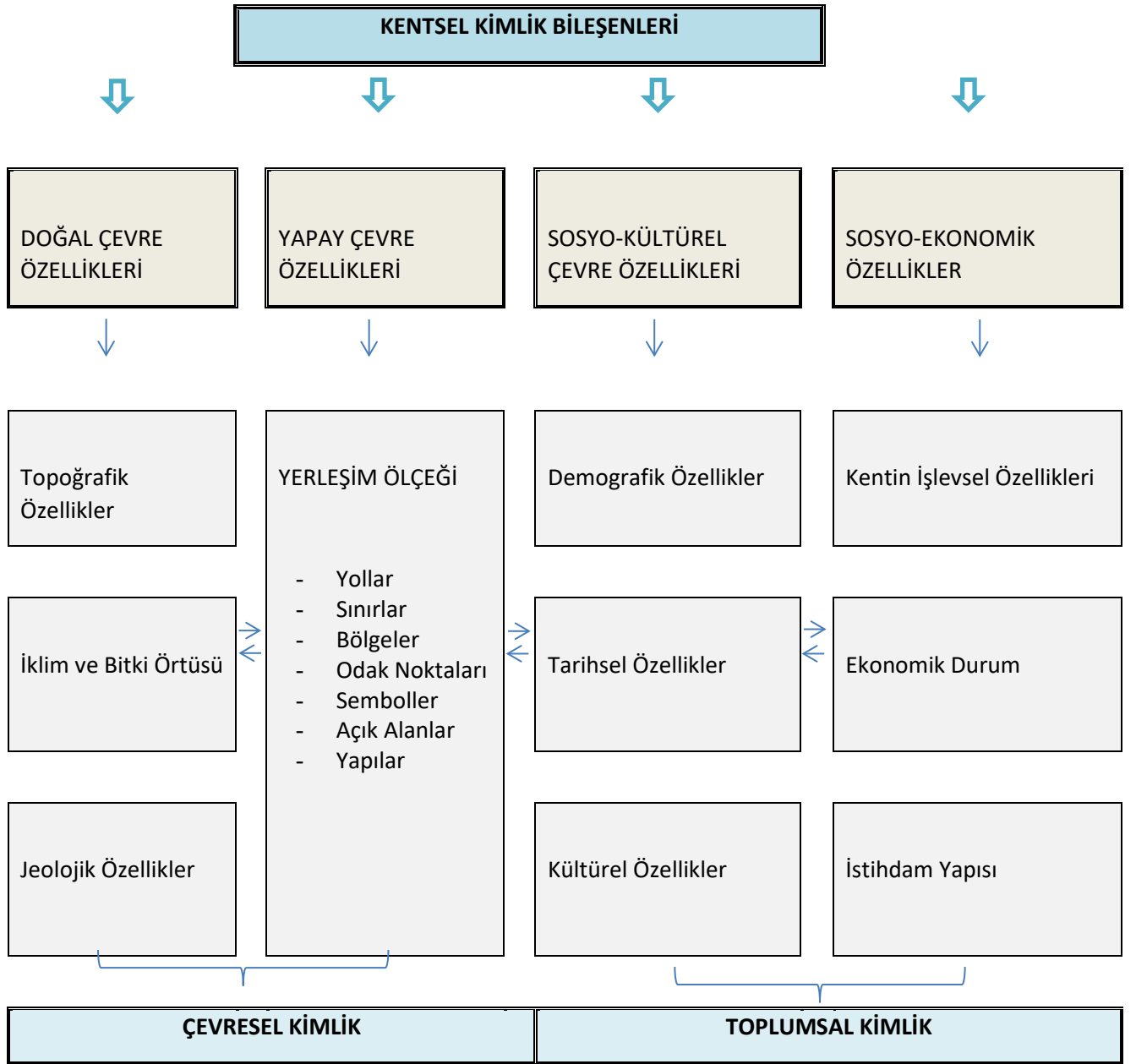
Kentler, geçmişten günümüze yaşanan olayların farklı kültürlerde ve farklı şekillerde yaşanılıp deneyimlendiği mekânlardır. Deneyimlerin farklı olması kentte yaşayan bireylerin sahip olduğu kültürle birleşerek ortak bir görüşle kent kimliğinin belirlenmesinde etkili olmuştur (Ünlü, 2017;76). Kentin kimliğinin şekillenmesinde etkili olan birey, sosyal olaylardan etkilendiği kadar bölgenin doğal çevre koşullarından da etkilenmektedir. Bu etkileşim bireylerin geçmiş toplumlarından gelen kültürle birleşerek özgün bir kimlik oluşmasını sağlamaktadır. Kimliği oluşturan bu iki önemli faktör mekândan bağımsız değildir. Çünkü mekân kimliğin oluşmasını sağlayan çevreyi bireye sunmaktadır. Bireyin mekânı algılamasında yaşam şekli, aile strüktürü, sahip olduğu kişisel özellikler, bilgi birikimi, sosyal unsurlar gibi etkenler oldukça önemlidir. Çünkü bu unsurlar bireylerin algılanan mekânları yorumlanmaları ve değerlendirilmelerinin farklı olmasına neden olur (Şekil 2).

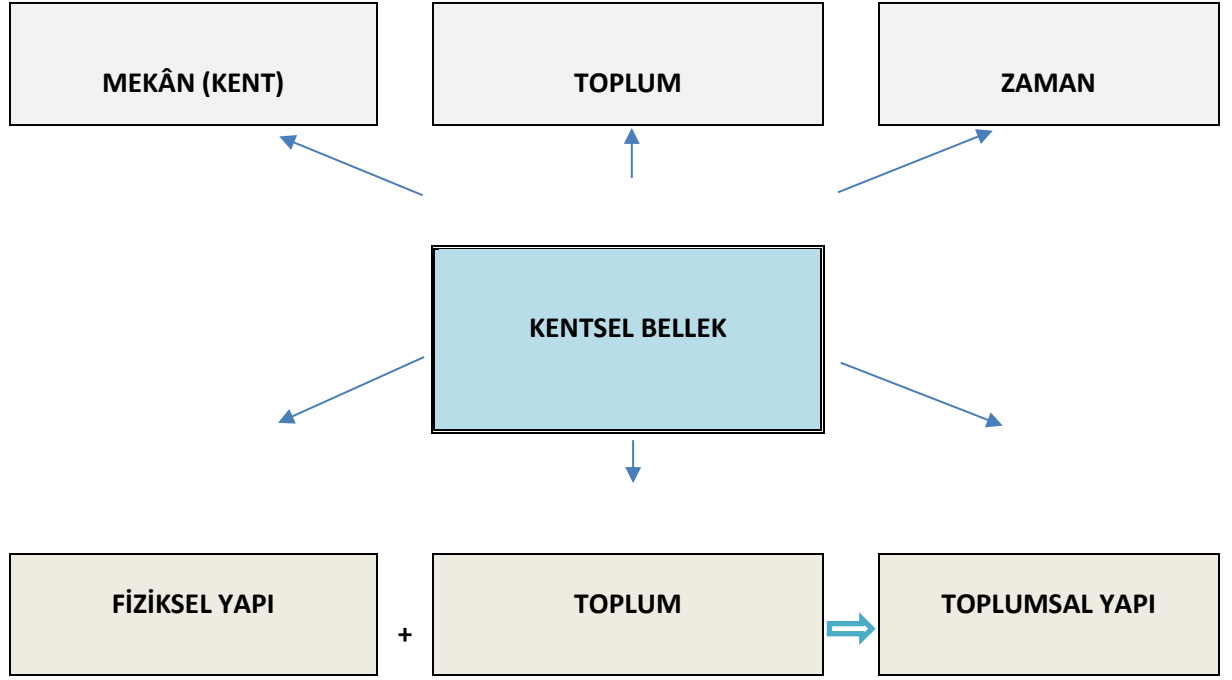
Şekil 2. Birey-mekân ilişkisi (Özak & Gökmen, 2009;150'dan uyarlanmıştır)

Kent kimliğini oluşturan mekân-sosyal olaylar-doğal çevre üçlüsünü birbirinden ayırmak güçtür. Çünkü kentin sahip olduğu doğal yapı, yaşam biçimi ve sosyal yapıyı etkiler. Bu döngüde sosyal yapının ürettiği yapı yani mekânlar doğal yapıyı şekillendirir (Ünlü, 2017;77). Yapay çevrenin sınırladığı alanlar (yollar, sınırlar, odak noktaları vb.) doğrultusunda ve sahip olduğu doğal çevrenin iklim, bitki örtüsü, jeolojik ve topografik özelliklerinin etkisiyle gelişen kentlerin sahip olduğu kimlik çevreseldir. Bunun yanı sıra kentte yaşayan bireylerin demografik özellikleri, kentin tarihi yapısı, kültürel ve ekonomik özellikler de kentin toplumsal kimliğini oluşturmaktadır (Şekil 3).

Bu kentsel kimlik bileşenleri kentlere kimlik unsurları kazandırırken, geçmişten günümüze kentlerin sahip olduğu kültürel yapıyı aktarmakla birlikte gelecekte de devamlılık sağlayacak bir görev üstlenmektedir (Lynch, 2012). Gelecekte devamlılığı sağlayabilmek için öncelikle kentin geçmişin hatırlanması gerekmektedir. Bu hatırlama hafızalarda yer eden kentin kentsel belleğinin şekillenmesinde rol oynamaktadır (Saylan, 2016). Çünkü Lynch'in de bahsettiği gibi her kentli yaşadığı kentin belirli kısımlarıyla ilintilidir ve söz konusu bölgelerde kendi hafızası hatıra ve anlamlarla yüküdür (Lynch, 2012). Bireyin hatıra ve anlamlarını şekillendiren mekânı içinde yaşayan toplum ve zamandan ayrı düşünemeyiz. Çünkü mekânın sahip olduğu fiziksel yapı toplumun zamanla kazandığı deneyimlerle şekillenmektedir (Şekil 4).

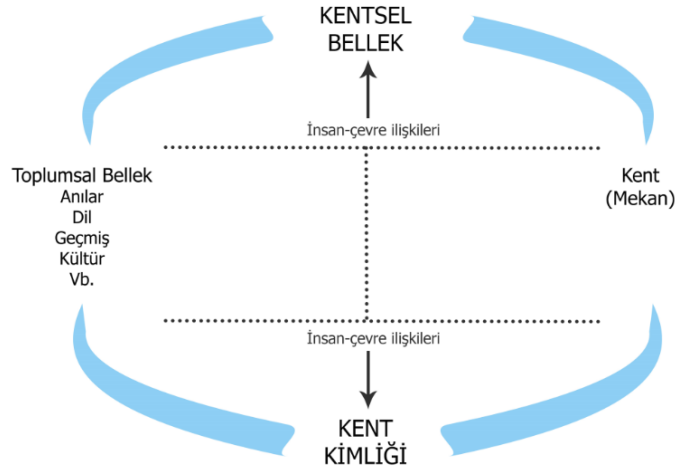

Şekil 3. Kentsel kimlik bileşenleri (Erdoğan & Akay Çorbacıoğlu, 2018;461'dan uyarlanmıştır.)

Şekil 4. Kentsel Bellek ve Kent-toplum-zaman ilişkisi (URL-1)

Bellek kimlikten beslenir. Bu nedenle bellek kimlik gibi geçmişten günümüze değişiklik gösteren dönemin şartlarına göre şekil alan bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü belleğin tanımı, “*Bu doğrultuda bellek zaman içinde değişiklik gösteren koşul ve şartlara göre farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve şimdiki zamana göre şekil almaktadır.*” (Saylan, 2016). Mekân-zaman-anı-kimlik birlikteliği kentin belleğini oluşturmaktadır (Kısakürek & Beyazıt, 2021;3) (Şekil 5).

Şekil 5. Kentsel Bellek-Kimlik ilişkisi (Ünlü, 2017;78'den uyarlanmıştır)

Algılanan nesnelerin, yaşanılanların ve olayların insan bilincinde iz bırakması, birikmesi ve yeniden yorumlanması olarak tanımlanan bellek, toplumun ürettiği kolektif bir oluşumdur. Bilgin kolektif belleği bizden önce yaşayan insanların yaşadıkları mekânda yaşadığı izlerin nesillere aktarılmasına dayandırır. Kolektif bellek “kolektif kimliğin” oluşumunda vazgeçilmezdir (Özbaşraktar, 2014;1562). Kimlik ve bellek arasında kurulan bu ilişki özellikle son yüzyılda toplumsal tarihin araştırılmasında önemli hale gelmiştir. Kentsel bellekle mekân arasındaki ilişki bireylerin anı, dil, geçmiş ve kültürleriyle farklılaşarak

İpekyolu üzerinde bulunan ve tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Harput özellikle 19. yy ortalarından itibaren değişen ekonomik şartlardan etkilenmiş, ana yolların sapmaya uğramasıyla önemini yitirmeye başlamıştır. Başlangıçta Harput'un altında bulunan ovaya askeri bir garnizon ve memur kolonisi olarak kurulan günümüz Elazığ kenti yerleşkesinde zamanla Harput'ta yaşayan insanların bölgeye göç etmesiyle yeni bir şehir merkezi kurulmuştur. Doğal şartlar ve zorlu iklim koşullarıyla Harput'a ulaşım özellikle kış aylarında daha da zorlaşmaya başlamıştır. Bu durum göçlerin ve birbirine benzeyen çok katlı yeni şehir yapılaşmasının hızlanmasını beraberinde getirmiştir (Tonbul & Karadoğan, 1998;313). Cumhuriyet'in de ilanyla Elazığ yeni bir görünüm kazanmaya başlamış ve terk edilen Harput'taki yapılar zamanla harabeye dönüşüp yıkılmaya yüz tutmuştur.

b. Metot

Elâzığ kent merkezi örneğinde 24 Ocak 2020 Elazığ depremin ardından yapılan yeni TOKİ konutları hakkında halk arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kamuoyunda şehrin dört bir yanına yapılan bu deprem konutlarının kentin yaşam tarzına, günlük ihtiyaçlarına nasıl cevap verdiği hakkında farklı fikirler mevcuttur. Özellikle çok nüfuslu ailelerin 2+1 olarak yapılan deprem konutlarında nasıl yaşayacağı sorusu halk ve kamuoyunda tartışılmaktadır. Bu tartışmaların yanı sıra Elazığ'ın eski yaşam yeri olan Tarihi Harput Kenti örneğinde burada uzun yıllardır yaşamış bireylerin kolektif belleği ve kentsel belleğini kent ölçeği kapsamında tespit etmek ve yorumlamak amacıyla yapılan çalışmada literatür taraması, anket metodu ile veri toplamak, eski fotoğraflar üzerinden yorumlayarak üç kademede yapılmıştır.

İlk kademede literatür araştırması yapılarak Harput kent kimliği, kent belleği ve kolektif bellek üzerinde araştırmalar yapılarak kuramsal çerçeve belirlenmiştir. Diğer evrede nitel anket yöntemi kullanılıp, anket soruları hazırlanarak ankete katılacak bireylerin özellikleri tespit edilmiştir. Anket 12 sorudan oluşmuş ve şu anda Harput'ta ikamet eden 65 yaş üstü bireylerin demografik nitelikleri ve Harput'un mekânsal yapısıyla ilgili sorular ile bu bireylerin hafızalarında kalan öğelerle ilgili sorulardan oluşmuştur. Bireylerin cinsiyeti yaşı ve mesleği gibi demografik özellikler göz önüne alınarak geçmişte tanık oldukları olayları nasıl değerlendirdikleri belirlenmeye çalışılmıştır. 65 yaş üstü kişilerin seçilme sebebi olarak Harput'un eski günlerini deneyimlemiş olmaları, kentin eski dönemlerine tanıklık etmiş olmaları, mesleklerinin türleri etkili olmuştur. Bu kıstasa uygun Harput'ta şu anda yaşayan 10 kişi seçilmiş ve bu kişilerle yapılan sohbetler ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt edilmiş ve anket soruları sorulmuştur.

Çalışmanın son evresinde anket soruları ve eski gazete, dergi fotoğrafları üzerinden değerlendirmeler yapılarak yeni yapılan deprem TOKİ'leri ile karşılaştırma yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin belleğinde yer etmiş Eski Harput yaşantısı ve kent mekânları belirlenmiştir. Kaynak kişilerin eski Harput evleriyle yeni yapılan TOKİ konutları arasında karşılaştırma yapmaları da istenmiştir. Bu değerlendirmeler literatür taramasıyla da desteklenmiş ve Elazığ kentinde Harput kent belleğine ait unsurlar üzerinden yorumlamalar yapılmış ve gelecekteki yapılar için öneriler sunulmuştur.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Harput Mahallesiinde şu anda yaşayan bireylerin kolektif belleklerinden yararlanarak hatırladıkları eski Harput yaşantılarını, mekânlarını ve günümüzdeki Elazığ kentine ait soruların yer aldığı nitel anketler 28-29 Eylül 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Kaynak kişilerin belirlenmesinde döneme tanıklık etmiş olmaları açısından 65 ve yaş üstü kişilerden 10 kişi tercih edilmiştir. Ayrıca cinsiyet açısından dengeli bir dağılım seçilmiş ve farklı bakış açılarından yararlanılmıştır. Öte yandan kaynak kişiler şu anda Harput mahallesiinde yaşadıkları için meslek grupları arasında büyük bir farklılık oluşmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Görüşülen kişilere ait demografik bilgiler ve görüşülen tarihler

	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Meslek	Görüşme Tarihi
1	Kadın	1956	Ev Hanımı	27.09.2021
2	Kadın	1954	Ev Hanımı	27.09.2021
3	Erkek	1946	İşçi	27.09.2021
4	Kadın	1941	Çiftçi	27.09.2021
5	Kadın	1951	Ev Hanımı	28.09.2021
6	Erkek	1940	Esnaf	28.09.2021
7	Erkek	1955	Muhtar	28.09.2021
8	Erkek	1954	Memur	28.09.2021
9	Kadın	1955	Ev Hanımı	28.09.2021
10	Erkek	1951	Çiftçi	28.09.2021

Yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, görüşülen kaynak kişilerin öz yaşam hikâyeleri, Harput'taki eski yaşam tarzları, mekânsal yapısı ve günümüz Elazığ kenti ile ilişkili sorularla anlatılması istenmiştir. Anket yapılan her bireyle birer defa görüşülmüş, aynı anket soruları on defa tekrarlanmıştır. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı açık bulundurulmuş ve anket formları doldurulmuştur. Kaynak kişilerden toplanan veriler Eski Harput kentine ait gazete ve dergi fotoğraflarıyla desteklenmiştir. Kentlilerin belleğinde yer etmiş olan Harput kenti ile günümüz Elazığ şehir merkezinde son iki yılda yapılan TOKİ konutlarıyla da kıyaslamalar yapılması istenmiştir. Kaynak kişiler kimi zaman eski dönem ait fotoğraflarını paylaşmış ve döneme ışık tutmaya yardımcı olmuşlardır. Bu noktada, çalışmanın çıkış noktasına paralel olarak önem kazanan soru, eski Harput'ta sürdürülen yaşam şekline işaret eden mekânsal bileşenlerin, kentlilerin belleğinde yer alıp almadığı ve nasıl yer aldığıdır.

3.1. Harput'ta Kent Belleğinin Mekânsal İzleri

Günümüzde Harput yerleşimine bakıldığında alan üzerinde yer alan konutların çoğunun yıkık ve kullanılır durumda olmadığı sadece 14 konağın tescil belgesinin bulunduğu görülmektedir. Ancak bu konakların 7 tanesi restorasyon geçirmiş ve işlev değiştirerek yeniden kullanılabilir hale getirilmiştir. Harput'un girişinde bulunan bu konakların 5 tanesi bitişik nizamdadır. Bitişik nizamla restorasyon görmüş konaklar tek bir konak gibi 2013 yılında restorasyon görenek bir dönem butik otel olarak kullanılmıştır (Özer, 2014) (Şekil 7).

Şekil 7. Harput Mahallesi'nde Bulunan Tescilli Geleneksel Konutlar

Söz konusu mekânların kent belleğindeki karşılıklarını ve kent kimliğiyle olan ilişkilerini anlamak için referansların, anlatılarda nasıl yer aldığı ve kentsel mekândaki konumları birlikte değerlendirilmeli ve çalışmanın çıkış noktası doğrultusunda, anlatılarda sözü edilen mekânsal bileşenlerin, kentin kimliğine referans veren öğeler olup olmadığına bakılmıştır. Çalışma alanı olan Harput ve çevresi M.Ö 2000 yıllarında temeli atılmış olan eski yerleşim alanlarından biridir. Bu eski tarihe sahip olan kent, asırlar boyunca yerleşim yeri olarak kullanılmakla birlikte birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Özellikle ipek yolunun üstünde yer alması değişik sosyal ve kültürleri bir arada barındırması, ticari ve ekonomik faaliyetlerle kente farklı fonksiyonlar yüklemiştir. Kent bu özelliğini 1900'lü yıllara kadar korumuştur (Şengün, 2007) (Şekil 8).

Şekil 8. 1800'lü yılların sonunda Harput Portlar Mahallesi'ndeki Amerikan Koleji görünümü ve Günümüz (ELGİAD 2022)

Harput bir kale kent olarak kurulmuş, kalenin dışında şehir yerleşkelerinin oluşmasında kale referans alınarak şekillenmiştir. Harput'un tarihi yollarının güzergâhı, ipek yolunun üstünde yer alması, çevresindeki elverişli topraklar, savunmaya ve korumaya elverişli bir şehir özelliği taşıması tarihte bu kentin önemini artırmıştır (Tonbul & Karadoğan). Görüşmelerde kentlilerin belleklerinde yer alan en önemli yerlerden biri ticaret merkezleridir. Ticaret merkezlerinin ve mesleki kursların yanında sıralı dükkânların olduğu ve yakın tarihte yıkıldığı anlatılmıştır. Ticaret merkezleri ve dükkânlar Sara hatun Cami, Ulu Cami ve meydan çeşmesi referans alınarak anlatılmıştır.

"...Eskiden burası ticaret yeri idi. Son yıllarda bile Sara hatun Cami'nin karşısında sıra dükkânlar vardı. Bazıları evlerin arka kısmında kalıyordu. Evlerle bağlantısı olan dükkânlarda vardı. Dükkânlar meydan çeşmesine kadar uzanmaktaydı. 2000'li yıllarda yıkıldı. Yıkıldığında camları, duvarları halen üstündeydi."

"...Halk eğitimin açtığı marangoz kurslarını hatırlıyorum. Eskiden demircilik, marangozluk gibi sanatların merkezi olan Harput'ta şu an buna benzer hiçbir aktivite bulunmamaktadır (Şekil 9)."

Şekil 9. 1900'lü yıllarda Harput Sarahatun Cami önünden çarşının genel görünümü ve Günümüz (ELGİAD 2002)

"...Burada Ermeni iş adamları vardı. Ticaret ağının bir parçasıydı. Birçok bölgede Han ve işyerleri vardı."

"...Çini yapılan ticaret yerleri vardı. İç malzemesi farklıydı. Bunlarla yapılan yemekler çok lezzetli olurdu. İçine konulan yiyecekler 1 hafta bozulmadan kalırdı."

"...Eskiden ticaret alanları çoktu. Esnaf birbiriyle iyi geçinirdi. Babamın da yemeni dükkânı vardı."

"...Ulu Cami'nin yakınlarından 38-48 tane ticaret yerleri varmış. Biz aktif olduğu zamanları göremedik."

Ticaret ağının bu denli güçlü olduğu Harput'ta şu an yaşayan sayılı insanın en küçük ihtiyaçları için kent merkezine gitmeye ihtiyaç duymaları bu bölgenin ne kadar gerilediğini göstermektedir. Sadece lokanta, piknik alanları ve mezarlıklarının aktif kullanıldığı mahallede bulunan esnafın sayısı da her geçen gün azalmaktadır. Özellikle İpek Yolu'nun üzerinde bulunmasıyla Ticaret ağının büyük parçalarından biri olan Harput kenti kaynak kişilerden edinilen veriler ve eski fotoğraflardan yararlanıldığında Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olduğu açıkça görülmektedir. Eskiden ticaret ağının geniş olması halkın hem kültürünün hem de kentin kimliğinin değişkenlik göstermesine neden olmuştur.

Ticaret ve konaklama merkezlerinin yanı sıra Harput'ta eğitim ve kültür merkezlerinin de olduğu anlatılardan ve kaynaklardan anlaşılmaktadır. Vakıf'a bağlı olarak faaliyet gösteren eğitim hizmetleri 16 medrese ve çoğu el yazması eserlerin bulunduğu üç kütüphaneden oluştuğu yine kaynaklar (Akkan, 1972;194) ve sözlü anlatıların birbirini desteklediğini göstermektedir. Ayrıca Artuklular zamanından varlığı bilinen 2 medrese,14 cami de Harput'un eskiden sahip olduğu kültürel miraslarıdır (Hayli,

1998:296). Ancak ankete katılan 65 yaş ve üzeri kaynaklar bu yapıların sadece adını duymuştur. Ayrıca eğitim faaliyetleri anlatılırken mevcut Kur'an kursu ve Diyanet binası sıkça referans alınmıştır.

"...Şu anki mevcut Kur'an kursunun yerinde iki katlı güzel bir konak vardı. Babam ve dayım konağa müşteri oldular. Avlusunda büyük bir dut ağacı vardı. Yıkılmamıştı sonradan yıktılar."

"...Karşıda bulunan okulun yerinde eskiden yatılı erkek okulu vardı. Okul yandı ve öğrenciler sokakta kaldılar. Vali yeni okulun alt kısmı yapılacağını söyledi bu nedenle öğrenciler bir süreliğine Kurşunlu Camide kaldılar. Cami'de öğrencilerle ilgili sıkıntılar yaşanınca halk toplanıp "ne yapmalıyız" diye düşünmeye başladı. O dönem babamın maddi durumu iyi olmamasına rağmen iki öğrenci okul açılana kadar bizde ikamet edebilir demişti. Okulla ilgili hiçbir çalışma yapılmayınca halkla öğrenciler arasında sıkıntılar çıkmaya başladı ve öğrenciler evlerine geri dönmek zorunda kaldılar. Okul halen eğitim veriyor olsaydı öğrenciler ve öğrencilerin ziyaretçileri Harput'un yerli halkına çok fayda sağlayabilirdi." (Şekil 10)

"...Burada Diyanet vardı. Çok güzel de bir bahçesi vardı. Yakın zamanda yıktılar şimdi yerine Külliye yapılıyor. İnşallah güzel olur."

Şekil 10. 1930'lu yıllarda Harput Kurşunlu Cami ve Hükümet Konağı (Yanan mektep civarı) ve Günümüz (ELGIAD 2002 ve URL-4)

Özellikle döneminde verdiği dini eğitimlerle bilinen Harput'ta şu anda yatılı bir Kur'an kursu mevcuttur. Sahip olduğu manevi değerler göz önünde bulundurularak Elazığ'a yapılacak olan Diyanet Külliyesi'nin Harput'ta yapılmasına karar verilmiştir (ne zaman?). Ancak inşaatı halen devam etmektedir. Harput'ta dini aktivitelerin devam etmesinin Kentin sahip olduğu kimlik açısından da önem arz etmektedir. Yüzyıllar boyunca verdiği farklı dini eğitimlerle bilinen Harput'un sahip olduğu değerlerin yeni nesiller tarafından devam ettirilmesi kent kimliğinin devam etmesi için oldukça önemlidir.

Bunun yanı sıra Harput'ta yaşayan gayrimüslim ve Ermenileri eğitmek için yabancı okullarda mevcut olduğu, özellikle 19. yüzyılda Harput'ta yabancıların misyonerlik çalışmaları bu okullar vasıtasıyla sürdürdüğü bir yer haline geldiği yine kaynaklardan anlaşılmaktadır (Şengün, 2007). Anket görüşmesi yapılan bireyler özellikle yabancı okulların aktif kullanıldığı döneme şahitlik edememişlerdir. Ancak yabancı okul binalarını görmüş ve görüşmelerde Harput kentini anlatırken en çok referans olarak kullandıkları mekânsal öge olmuştur.

"1800'lü yıllarda Amerikan Koleji, İngiliz Koleji, Fransız Koleji açılmış. Giriş kısmının üst tarafında Fransız Koleji'nin yurtları vardı. Cumhuriyet döneminde ve misyonerlik çalışmalarından sonra onlar da Ermenilerle birlikte göç ettiler. Vatandaşlar da geriye kalan yapıların bir kısmına zarar vermişti. 1978-1979 yılında kalıntıları halen mevcut olan okulların olduğu bölgede 13 kişi birleşerek araziyi satın alıp yerlerine konut yaptılar." (Şekil 11)

"...Harput'un girişinde bademliklerin için Amerikan ve Fransız okulları vardı. Kuyumcular sitesinin köşesinde de yabancı bir okul vardı. Ancak ben aktif olduğu zamanda Harput'ta değildim"

"...Kuyumcular sitesinin orda Amerikan Okulları vardı. Ben geldiğimde aktif kullanılmıyordu. Göçlerden sonra çoğu bina terk edilmişti."

Yabancı birçok okula ev sahipliği yapan Harput ne yazık ki günümüzde bu değerlerini yitirmiş durumdadır. Farklı inanç ve kültürlere ev sahipliği yapmanın yanı sıra burada eğitimlerini de vermiş olması bölgenin değerini artırmıştır. Ne yazık ki bu değerleri günümüzde sürdürememiş ve kendi mahalle sakinleri için bile eğitim şartları giderek zorlaşmıştır.

Farklı kültürel değerlere sahip insanların bir arada yaşadığı kentte bu kültürel birikim sivil mimariyi geliştirmiştir. Özellikle evlerin farklı olmasında halkın ekonomik düzeyinin payı oldukça büyüktür (Özer, 2014). Harput kent merkezinde bulunan evler genellikle iki katlı, avlulu, eyvanlı ve çatısızdı. Halkın ileri gelenlerinin evleri iki buçuk katlıydı. Büyük giriş kapıları mevcuttu. Evler bitişik nizamda yapılıp, bazı evlerde haremlik-selamlık kısmı mevcuttu. Yapılan görüşmelerde konaklar anlatılırken en çok referans alınan Sunguroğlu Konağı ve Arap Baba türbesi olmuştur.

"...Bahçeli ama 3 odalı bir evimiz vardı. 1970'in şartlarına uygundu. Kerpiç ve taş duvardan yapılmıştı."

"...Şu an tescilli olarak kalan sizin bildiğiniz Harput evleri en son yapılan evlerdir. 1968-69 zamanında göç vermiş olan Harput'ta kalan evleri belediye kararınca dozer ve kepçelerle yıktılar. Birçoğunun iskeleti ve duvarları sağlam duruyordu."

Şekil 11. Harput'ta Fransız Mektebi'nin bulunduğu mahalleden bir görünüm (ELGİAD 2002)

"...Arap Baba'nın sol tarafında şu an çay bahçesi olan yerde iki katlı konak vardı. Evin ağaçtan yapılmış destekleyicileri yıkılmıştı ancak duvarları sapsağlam duruyordu. Arap Baba Türbesinin yanında güzel kemerli taşlar vardı. Yanında tek katlı ve altta bodrumu olan kesme ve körpe taşlarla yapılmış bir konak daha vardı."

"...Eskinin Harput evleri avlu girişliydi. Bahçe evlerimizde bile büyük giriş kapıları avlular vardı. Giriş kapıları büyüktü. Hayvanların girebileceği kadar büyük kapılar vardı. Bazı konakların girişinde binek taşı vardı. Hepsini yıktılar. Aslında buranın tarihi toprağın 2-3 metre kadar altında kaldı."

"...Bazı soylu ailelerin evleri iki buçuk katlı olurdu. Ticaret için gelen misafirleri ağırlayabilmek için kullanılırdı."

“...Sunguroğlu Konağı gibi zengin ailelerin evlerinde haremlik- selamlık bölümleri mevcuttu. Ticaretin yoğun olduğu dönemlerde misafirler bu konaklarda ev sahiplerince ağırlandı, hayvanları da bodrum katta bulunan ahırlarda kalırdı.”

“Sunguroğlu Konağı ve yanındaki konak sanırım şu an Harput’a ait en eski konaklar. Kentin soylularının ikamet ettiği konaklardı.”

Şekil 12. Şefik Gül Kültür Merkezi avlusu görünümü

“...Eskiden evlerin avlusu vardı. Kemerleri vardı. Çok farklı bir havası vardı Harput evlerinin.” (Şekil 12)

“...Eski evler birbirine çok yakındı. Damdan dama atlayıp mezarlıklara kadar giderdik. Akşamları damda otururduk. Şimdi ki evimize de benzer olsun diye teras yaptık.” (Şekil 13)

“...Biz ilk geldiğimizde Harput’ta bahçe aldık. Bahçe evimiz bile taş, kerpiç, ahşap yapılı ve avluluydu. Sonra Harput’a merkeze geldim.”

“...Eskinin evleri çatısızdı. Caddeleri, sokakları dardı. Evler birbirine o kadar yakındı ki damdan dama atlanırdı. Demirci, bakırcı, fırın dükkânları vardı.”

“...Evimizin altı ahırdı. Büyük baş küçükbaş hayvanlarımız vardı. Evimizin avlusu büyük giriş kapısı vardı.

Şekil 13. Harput Beş Evler Sokak Genel Görünüşü, (ÖZTÜRK, Ş., COŞKUN, M., 2014)

“...Babamın evi şu an restore edilen hamamın karşısındaydı. Çocukluğum orda geçti benim. İki katlıydı evimizin büyük bir avlusu vardı. Avluda büyük bir dut ağacı vardı. Üst katta odalar, alt katta mutfak,

soğuk hava deposu olarak kullandığımız oda vardı. Binalarımız bitişikti ama avlularımızın arasında büyük duvarlar vardı.”

“...Dedemin evinde sofa, kiler, mutfak olan kısmı çok net hatırlıyorum. O evde bizimkisi gibi iki katlıydı.”

“...Evlerin hepsi taş duvardı. Kürsüyle ısınırdık. Çocuklar altta büyükler üstte otururdu. O zaman kömür yoktu. Odun yakılarak ısınma sağlanırdı. Evlerimizde sıcak olurdu.”

Harput konaklarının genellikle iki katlı, avlulu, bitişik ve taş olduğu görüşülen bireyler tarafından sıkça bildirilmiştir. Harput'ta şu anda bulunan ve yeniden işlevlendirilmiş konaklarda bu özelliklere sahiptir. Ayrıca restore edilmemiş ve belki de Elazığ halkı tarafından tescilli olduğu bile bilinmeyen konakların da bu yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu konaklarında en yakın zamanda restore edilip Harput kent kimliğini yansıtmaları için çalışmalar yapılması gerektiği görülmüştür.

İnsan belleği sözlü kültürle birleştiğinde evrensel bir nitelik kazanır. Örf-adet-geleneklerin bilinip toplumların devamının sağlanabilmesi için insan belleğine gereksinim duyulmaktadır (Azar, 2019; 87). Harput kent kimliğinin günümüze ulaşmasını sağlayan hafıza kaynaklarından ve eski fotoğraflarından edinilen bilgiler ışığında Harput'un yaşama alanlarının kentsel belleği ve kolektif belleğinde yer alan mekânsal unsurlar belirlenmiştir. Bu unsurlardan en çok referans alınanlar Harput Kalesi, kiliseler, türbeler ve çeşmeler olmuştur. Kent kimliğini oluşturan diğer unsurlar için anlatılanlar ise şöyledir;

“...Eskiden Kale yakınında hamam vardı. O hamamın şifalı olduğu söylenirdi. Şifa bulan tanıdıklarımız oldu. Eskiden güzeldi. Yapıldıktan sonra şifası da kalmadı güzelliği de.”

“...Yaz kış burada yaşıyoruz. Biz geldiğimizde evlerin yarısı yıkılmıştı. Çeşmeleri güzel ve çoktu. Evler iki katlıydı. Bir kısmı taştan bir kısmı kerpiçten yapılmıştı.” (Şekil 14)

“...Biz Harput'a geldiğimizde Ermenileri görmedik. Babamdan duyduğum kadarıyla Ermenilerin konakladıkları bölgenin yolları çok darmış. Hayvanlar zor geçebiliyormuş. Kale'nin altında sadece birkaç ev ve kiliseleri vardı. Bir kaç tanesi yıkılmıştı mevcut olanında içine girilmiyordu.”

“...Akşam oturmaları vardı. Fethi Ahmet Baba sahibi Teyyibe abla vardı. Akşamlar hep birlikte oraya fenerlerle giderdik. Teyyibe abla bize çedene kahvesi ikram ederdi. Akşamlarımız çoğunlukla orda geçerdi.”

“...Yollar virajlıydı. Şehir merkezine gidebilmek çok zordu. Zaten o zamanlar araçta yoktu, yaya olarak gidilebilirdi.”

“...Kalenin altındaki hamamda bir evliyanın türbesi olduğu söyleniyordu. Eskiden suları da şifalıydı. Restore edildikten sonra sanki suyu da değişti.”

“...Buranın Türbeleri çok değerlidir. Geçmişte çok mucizelere şahit olduk. Çocukluğumda gördüğüm bir mezarın tıpkı Arap Baba Türbesi gibi hiç bozulmadan kaldığını gördüm.”

“...Sokak aralarında akarsular vardı. Yaz kış akarsular akardı. İleride çeşmeler vardı. Biz çeşmeden eve su getirirdik.”

“... Eskiden elektrik yoktu. Gaz yağı yardımıyla çıra yakılırdı. Akşamları meydanlarda kadınlar toplanıp otururdu.”

Şekil 14. 1930’lu yıllarda Kurşunlu Camii’nden Üç Lüleli çeşmeye inen cadde ve Günümüz (ELGİAD 2002)

Harput kentinin kültür ve kimliğinin belirlenmesinde etkili olan bu yorumlardan hareketle insanların geçmişte yaşadığı samimiyet ve insan ölçeğindeki yapılar arasındaki bağlantılar yapılan konuşmalarla gün yüzüne çıkmıştır. Özellikle avlulu ve iki katlı yapıların insanlar tarafından ne kadar benimsendiği görülmüş, döneminin şartlarına uygun olarak yapılan bitişik nizamdaki konakların bireyler arasındaki samimiyeti arttırdığı vurgulanmıştır.

Geçmiş milattan öncesine dayanan bu topraklarda insanların nasıl yaşadığı hakkında fikir verebilecek çok az eser bulunmaktadır. Özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan olumsuz müdahaleler kentteki yapıların özgün kimliğini zedelemiştir (Çakmak, 2006;160). Tarihi mirasın yanı sıra kültürel mirası da zengin olan Harput, halkın tabiriyle şu anda “kaderine terk edilmiş” durumdadır. Özellikle 1900’lü yıllarda tren istasyonunun Elazığ merkeze yapılmasıyla Harput hızla göç kaybetmiş ve zamanla kültürünü kaybetmeye başlamıştır.

“...Duyduğumuz kadarıyla 1835’te o zamanın beyleri şu anki Aksaray Mahallesinde otururken o zamanın Paşa’sına Harput’u buraya getirelim sizin de adınızı şehre verelim demişler. Bu tarihten sonra Harput yavaş yavaş Elazığ merkezine taşınmaya başladı. Önce zenginler taşındı. 1900’lü yıllarda tren istasyonunun yapılmasıyla göçler daha da hızlandı.”

“...Göçlerle birlikte burada bulunan yapılar, mezar taşlarına kadar yıkıldı. Bu malzemeleri günümüz Elazığ merkezinde ev yapmak için kullandılar. Hatta Harput kalesinden bile taş götürüldüğü söylendi. Mesela Elazığ Halk Kütüphanesi’ni mezar taşlarıyla yapıldığı söylenirdi. Fırat Dergisi’nin bir sayısında da bu bilgiler yer alır.”

“...Önceleri burada araba yoktu. Ulaşımı yaya ve hayvanlarla sağlardık. Sonra tren çıktı. Herkes hızla Elazığ’a taşındı.”

“...Özellikle Belediye’nin 1980 İhtilali’nde Elazığ’a bağlanmasıyla Harput artık mahalle konumunda bir yer haline gelmiştir.

“...Menderes zamanında Harput belediyesi ilk olarak buradan Salkaya’ya bağlandı. O zamanın Belediye Başkanı Mehmet Koçdemir bizzat Menderes ile görüşüp belediyenin geri gelmesini sağladı.”

“...12 Eylül özgürlüğe vurulan büyük bir darbedir ancak özgürlüğünden mahrum kalan Harput oldu. Büyükşehirler için çıkarılan 35. sıkıyönetim maddesini Harput üzerinde uyguladılar. Bu olaydan sonra Harput hiç gelişim göstermedi. Aksine hep geriye gitti.”

“...1980 İhtilali’nden sonra buradaki Nahiye Müdürlüğü geçici olarak Elazığ’a bağlandı. Nüfus müdürlüğü, karakol bulunuyordu. Dönemin Vali’si Belediye’yi tekrar ayırmayı önerdi ancak halk Elazığ Belediyesi’nden daha iyi hizmet aldıklarını söyledi. Sonra burası mezarlık şehri oldu. Belediye olsaydı Harput şimdiye kıyasla en az on kat daha gelişmiş bir şehir olarak kalırdı. Şimdi Elazığ’a bağımlıyız.”

Kiliseler, camiler, ticaret yapıları, çeşmeler ve konaklarıyla tarihi bir dokuya sahip olan kentte bu değerlere sahip çıkılmaması ve yapılan yıkımlarla her geçen gün tarihi kimliği zedelenmektedir. (Çakmak, 2006; 155). Özellikle belediyenin gitmesiyle mahalle haline gelen Harput’un tarihi aslında her dönem belediye başkanları tarafından zarara uğramış ve günümüzde tarihi gömülü bir kent haline gelmiştir (Şekil15). Kaybettiği önemin yanı sıra aktif iş alanlarının olmaması, iklim şartları ve topografik özellikleri nedeniyle günümüzde de sadece piknik alanları, lokantalar ve mezarları için ziyaret edilen bir bölge haline gelmiştir.

Şekil 15. 1900’lü yıllarda Harput Hacı Murat yokuşu (ELGiAD 2002)

“...Dönemin Turizm Bakanı Nurettin Ardiçoğlu, göçlerden sonra tarihi kaçakçılara fırsat vermemek için eski binaları dozerler yardımıyla yıktı. Sağlık ocağının yakınında 550 m2 Sarı Eyüpoğlu Konağı vardı. İşlemeli tahtalarla yapılmıştı. Yıkımdan sonra tahtalar Suriyeliler tarafından kaçırıldı.”

“...1970’lerde dar caddeleri genişletmek için üçler çeşmesini yıkıyor. Çeşmenin biri yerinde diğeri arka tarafta yapıldı ancak üçüncü çeşme yapılmadı. Harput bu şekilde yanlış çalışmalarla virane hale geldi.”

“...Zamanın Fen işleri müdürü buranın akarsularını başka yerlere taşıdı. Kayıtlarda 235 akarsuyu olduğu söylenen Harput’ta şu anda akarsu sayısı çok azdır. En son 4-5 yıl önce Kırk kuyuda bulunan akarsuyu (eskiden iki farklı bölgeye akardı) özel mülk yaptılar. ”

“...Ulu Cami yakınlarında Dabakhane ve köprü bulunuyordu. Demirel zamanında dozerlerle Dabakhane yıkıldı ve Tarihi Köprü kumlarla dolduruldu. Çınar ağaçları ve badem ağaçları bu dönemde dikildi.”

“...Buranın tarihi yok olmadı. Tarih buranın altında kaldı. Dozerler duvarları yıktı. Temeller altta halen mevcut ve o temellerin altında bir temel daha var.”

“...Harput Belediyesi ile İstanbul Belediyesi aynı zamanlarda kurulmuş. Aslında burası küçük bir yer değil. 1907’ye kadar Malatya, Adıyaman Kâhta’ya kadar, Tunceli-Dersim yöresi buraya bağlıydı. Yani eskiden Harput sadece bu oturduğumuz mahalle değil, Yukarı Fırat demektir.”

“...Babamın fırını vardı piknik alanlarının yukarısında babamın haberi olamadan yıkıldı.”

“...Buraya ait belediye varken çok rahattık. Belediye gidince imkânlarımız gün gittikçe azaldı.”

“...Karşıda üç katlı taş bina vardı. Bir katını sahipleri yıktı. İki kata düşürdüler yapıyı. Tarihi yıkıyorlar aslında.”

“...Define aramak için Kale'nin altındaki kiliseyi darmadağın ettiler. En sonunda kilise sahibi kiliseye çelik bir kapı takıp kilitleyip gitti.”

“...Eskiden müze vardı. İçinde tarihi büyük bir Kur'an-ı Kerim vardı. Çalışanı öldürüp müzedeki değerli eşyaları gasp ettiler. Müze de böylece kapandı.”

“...Biz çocuktuk, babam öldükten sonra hepimiz bir yerlere gittik. Bizim evi başka biri aldı. Evde zamanla yıkıldı. Keşke evimize sahip çıkabilseydik en azından babamın hatırası yaşardı.”

“...Tarihimizi yaşatmak yerine tarihimizi yitirdik. Şu an lokanta olarak kullanılan Yavuz Sultan Selim zamanından kalma hamamda bundan 30 yıl öncesine kadar büyük Osmanlı göbek taşı vardı. Aktif kullanılıyordu. Restorasyon yapıldıktan sonra hiçbir hasarı olmayan göbek taşı kayboldu. Bu göbeği çürütmek için mermerden küçük bir göbek taşı yapılmış.”

Şekil 16. Günümüz Harput görünümü

Kent belleğine ışık tutacak ve gelecek topluları aydınlatacak olan tarihi yapılardan örnekler Harput kent merkezinde çok azdır. Artık sadece bir kısmı ayakta kalabilmiş anıtsal yapılardan ve o dönemlerde yaşamış insan belleklerinden çıkarımlar yapılabilmektedir (Çakmak, 2006;150). Kaynak kişilerin kentsel belleği ve kolektif belleği üzerinden yapılan çalışmalarla kente ait eski kültür ve kimliğin belirlenmesinin yanı sıra kentin nasıl yok olduğu da belirlenmiştir (Şekil 16). Halkın ortak görüşü Harput kent kimliğinin yaşatılması ve korunması adına çalışmalar yapılmasıdır. Zaman zaman bazı çalışmalar yapılmaya çalışılsa da hiçbiri faaliyete geçmemiş ve artık mahalle olarak kullanılan kent her yönüyle Elazığ kent merkezine bağımlı hale gelmiştir;

“...Belediye Başkanı Göğüs Hastanesi'ni Harput'ta yapmak için bir alan istedi. Havası temiz ve güzel olduğu için hastalara iyi geleceğini düşünüyordu. Ancak izin vermediler.”

“...Balakgazi'nin sol tarafına otel yapmak istendi. İl dışından gelecek turistler için hem güzel bir mekan olur hem de Elazığ'ı ve Keban barajını izleyebilirler diye düşünüldü. Çok uğraştılar ama ona da izin alamadılar.”

“...Aslında meydandaki çoğu ev halen taş duvar yapılıdır. Ancak zamanla her konut sahibi sıvayla taşların üstünü kapattı ve boyadı. Belediye tarafından bir karar çıksa sıvalar bile sökülse Harput'un kimliği yeniden ortaya çıkabilir.”

“...Belediye’ye ait yapılarla ilgili zaman zaman çalışmalar oldu ancak hiçbiri gerçekleşmedi. KUDEB’in yaptığı bina şu anda meydana en azından eskiyi andırıyor. Kendi imkânlarıyla yaptılar ve belediyeye devrettiler. Önceleri el işi kursu olarak kullanıldı. Son birkaç aydır o yapıda kafeterya olarak kullanılıyor. Burada fazlasıyla lokanta kafe var zaten.”

“...1960’larda dönemin Kolordu Komutanı Askeriyenin Harput girişinden kaldırılmasını gelişen Elâzığ’ın tekrardan Harput’a kadar uzanabileceğini söylemiş ancak belediye tarafından Elazığ’ın o kadar gelişmeyeceği söylenerek reddedilmiş.”

“...Bu karakolun karşısında güzel bir konak vardı. Harput’un saygın ailelerinden Av. Orhan Selamoğlu yaşardı. Yeni imara göre yıkılıp apartman yapıldı.”

“...Şu an yapımı devam eden Külliye binasının yerinde eski kaya mezarları vardı. Tarihi hamamlar vardı. Kimse yapının altında ne kaldığına bakmadı. Kepçeyle temel kazılıp inşaata başladılar. Gelecekteki çocuklarımıza anlatacak kültürümüz kalmıyor, hepsini zamanla siliyorlar.”

“...50 yıl önce buraya yerleştik. İlk geldiğimizde Harput çok güzeldi. Belediyesi, kasabı, postanesi, nüfus müdürlüğü vardı. Sonra hepsini yıkıp lokanta yaptılar. Şimdi her şey Elazığ’a bağımlı hal geldi. Fatura ödemek için bile şehir merkezine gitmemiz gerekiyor.”

“...Burada yeni ev yapılmak istendiğinde devlet taş yapılmasını istiyor. İnşaatta sıkıntı çıkarıyorlar. Diyarbakır’dan izin istenmesi gerekiyor. Neyse ki Diyarbakır yetkilileri daha anlayışlıdır.”

Harput kentinin geçmişte sahip olduğu kültürel, ekonomik ve sosyal değerler, kaynak kişilerden alınan verilere bakıldığında Harput’ta özellikle çeşmeler, camiler, Sunguroğlu Konağı, türbeler, ticaret merkezleri, Ulu Cami, kale, okullar, yabancı okullar ve hamamlar tarih referanslar olarak anlatmıştır. Bu referans alanları kaynak kişilerin bellekleriyle birleşerek kollektif belleğe ilişkin anımsanabilirliği yüksek değersel izler bırakmaktadır (Kısakürek & Bayazit, 2021;4)

Harput şu anda sit alanı olduğu için yeni yapılaşmaya izin verilmemektedir. Bu durum tarihin korunması adına güzel bir gelişme olsa da çalışmaların yetersizliği tarihi toprak altına mahsur etmiştir. Harput kent kimliğinin yeniden kazanılması için tarihi değerler gün yüzüne çıkarılması için araştırmalar yapılmalı ve kent belleğinde yer alan Harput gün yüzüne çıkarılarak koruma altına alınmalıdır.

3.2. Günümüz Harput Mahallesi

Çalışmanın amacı doğrultusunda günümüz Harput’unda mevcut olan tarihi konaklar ve Harput’un günümüzde kullanım amaçları göz önüne alınarak hafızalarda yer alan Harput ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Karşılaştırmalarda günümüzde Harput denildiğinde akla ilk gelen Sunguroğlu konağı ve beş evler referans alınmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. Günümüzde Sunguroğlu Konağı,2019

Eskiden birçok sancağı birleştiren Harput, günümüzde terk edilmiş bir mahalle konumunda bulunmaktadır. Her geçen gün tarihi yapısını yitiren Harput'ta eski yapı yok denilecek kadar azdır. Özellikle son dönemde yapılan restorasyon çalışmaları ve yeni yapıların Eski Harput evlerinin birebir aynısının yapılması halk tarafından neredeyse hiç kabul görmemektedir. Özellikle sit alanı haline gelen bölgede halk tarafından yapı yapılmasında imar sıkıntıları bulunmaktadır. Anket katılımcıları aslında mevcut olan tescilli konakların (Şekil 18) çoğunun iyi bir çalışmayla eski Harput kimliğini tekrar ortaya çıkaracağını düşünmektedir.

1. Tarihi Burcu Kaya Evi
2. Tarihi Fehmi Baran Evi I
3. Tarihi Fehmi Baran Evi II
4. Tarihi Hüseyin Şaşkın Evi
5. Tarihi Ahmet Ekşi Evi
6. Tarihi Sunguroğlu Konağı
7. Küçük Efendi Konakları

Şekil 18. Harput'ta Kullanılabilir Durumda Olan Tarihi Konaklar (URL-7)

"... Tarihi bir geçmişi olan kentlerde kaç kültür, kaç medeniyet yaşadığını tespit etmek için bina yapılmadan önce arkeolojik kazı yapılır. Ne yazık ki Elazığ kentinde böyle bir çaba yok."

"...Şu anda mülkiyet sorunu mevcuttur. Eskiden evi olanlar onarım adı altında evlerini değiştirebiliyorlar. Ancak sıfırdan yeni bir bina yapmak yasaktır. Sit alanı olduğu için yeni yapı izni verilmektedir."

"...Bizim özümüz burasıdır. Malatya, Tunceli, Adıyaman'ın bağlı olduğu burada eskiden çok güzel eyvanlar vardı. Şu an burada bir tane gerçek tarihi ev bulmak neredeyse imkânsız."

"...Yan tarafta bulunan Mansur Baba Türbesi 2 yıl önce restore edildi. Taş yapılı olan türbenin sanki üstünü boyayıp bıraktılar. Eskiden daha güzeldi. Ziyarete de kapatıldı. Hiçbir cazibesi kalmadı."

"...Örneğin Kur'an Kursu sizce eski Harput yapısına şu anda uyuyor mu? Meydanın ortasında beton yığını bir bina var."

"...Vali konağı yapıldı. İnşaat bittikten sonra vali konağının Kaleyi etkilediğini söylendi. Meydan'ın üst tarafına taşlarla yeni bir konak yapıldı. Sonra üstünü boyadılar. Bizim boyamamıza izin verilmiyor."

"...Bizim şu an yaşadığımız yer üç asırdır bizim aileye ait. Sadece evler değişti. Biz arazimizi tarım amacıyla kazdığımızda sanki bugün yapılmış gibi bir kalıntılar bulduk. Ancak bir değeri yoktu."

"...Yanımızdaki hamam restorasyonunda bir sürü oda bulundu. Eski halini buldukları söyleniyor."

"...Evimizin bulunduğu arsayı belediyeden satın aldık. Temel yapmak için vermediler. Temel kazmadan evi yapmak zorunda kaldık."

"...Bizim evlerimiz hep taş ve ahşaptan yapılmış. Üstünde sıva ve boya var sadece."

Günümüzde Harput'ta sadece yaşlı kesim ikamet etmektedir. Anlatılardan Harput'un iklimini, eski yaşantılarını sevdiği için burada ikamet etmeye devam etmek istediklerini söylemleri ağır basmaktadır. Ancak şimdi tamamen dışa bağımlı hale geldiklerini, alışveriş için bile Elazığ merkeze gitmek zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Bu durum Harput'un hem şehir merkezi konumundan çıkmasına hem de tercih sebebi olmasını negatif yönde etkilemektedir.

"...Şu an Harput'ta yaşamak çok zor. Bazı evlere doğalgaz geldi bazılarında gelmedi. Bir sokağın altına verildi üstüne verilmedi. Zaten burada yaşayan nüfus çok az. Bu kısıtlı imkânlarla sayılar daha da azalıyor.

"...Burada iş sahası yok. İş sahası olmadığından dolayı çocuklarımız burada yaşayamıyorlar. Sadece yaşlı kesim kalıyor."

"...Çarşının ne havası ne yapısı Harput'a benzemiyor. Gitmek zorunda kaldığımızda beton yığınlarıyla baş başa kalıyoruz."

"...Artık Elazığ'a gelen turist sadece Arap Baba Türbesi, Harput Kalesi ve Ulu Cami için geliyor. Tarihi konakları Harput'un girişindeki sıra konaklarla sınırlı olduğunu düşünüyorlar. Burada başka bir şey bulamıyorlar. Hâlbuki Harput tarihi gezilmek istendiğinde kişinin 24 saatinden fazlasını alabilecek kadar fazladır." (Şekil 19)

Şekil 19. Harput girişindeki sıra konaklar

"... Burası artık lokanta, cami, türbe ve mezarlık olarak görünüyor. Burası her kültüre ev sahipliği yapmış bir bölge. Kiliseleri, camileri, hamamları, medreseleri, konaklarıyla turizm için yapı taşlarından biri olması gerekiyor."

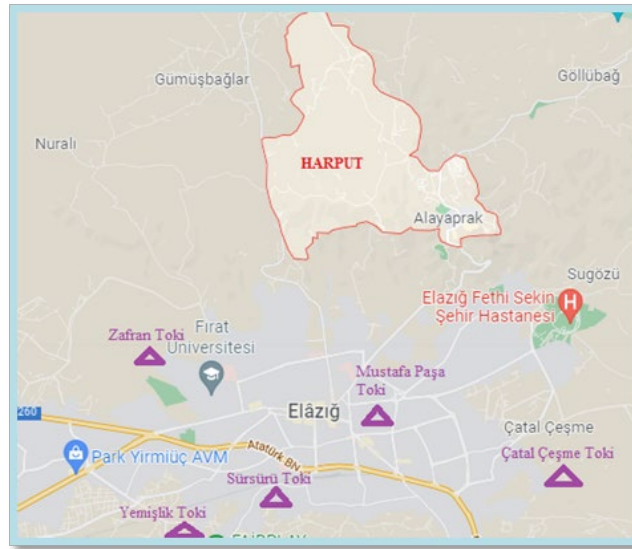
"...Alışveriş yapmak için Elazığ merkezine inmemiz gerekiyor."

"...Eskiden komşuluklar, akrabalıklar vardı. Şimdi binalarda kalmadı insan ilişkileri de."

Her geçen gün tarihi değerini kaybeden Elazığ kentinin kimliğini, kolektif kentsel belleğini belirleyip günümüz yapılarıyla benzer ve farklı yönlerini belirlemek adına kaynak kişilerin hafızalarından yararlanılmıştır. Bu unsurlar dikkate alınarak ve halk beğenisi ile karşılaştırılma yapılması istenerek günümüzde yapılan TOKİ konutlarının Harput kimliğini ne kadar yansıttığı belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2.1 .TOKİ Deprem Konutları

24 Ocak 2020 Elazığ/Sivrice depreminde 41 kişi hayatını kaybetmiştir. İlk belirlemelere göre Elazığ şehir merkezinde bulunan 27.438 bina bulunmaktadır. Bu binaların 3.527'sinin hasarlı olduğu tespit edilmiştir. Konut ölçeğinde 7.637 konutun yıkık veya ağır hasarlı olduğu belirlenmiştir. 10.217 konutun orta hasarlı olduğu ve şehir merkezinde yaşayan yaklaşık 50.000 kişi depremde doğrudan olumsuz etkilenmiştir (Şikoğlu & Güney, 2020). Sadece şehir merkezinde tespit edilen bu veriler köyler ve ilçelerle birlikte daha yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Depremin hemen ardından bu mağduriyetlerin giderilmesi adına TOKİ ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) birlikte çalışarak deprem konutları yapmaya başlamış ve kentin dört bir yanında binalar yükselmeye başlamıştır.

Şekil 20. Elazığ TOKİ Lokasyonu

İlk projesi eski yerleşim yeri olan ve şu andaki şehir merkezine uzak Harput'un kimliğini yansıttığı yetkililerce söylenen TOKİ konutlarının çıkmalarıyla benzerlik yakalanmaya çalışılmıştır (Şekil 20). Harput'un tarihi yapısına şahitlik etmiş olan halkın bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir;

Şekil 21. Elazığ TOKİ konutları ilk proje (URL-5)

Harput kent yapısını hatırlayan ve kentsel kimliğiyle ilgili bilgiler aldığımız kaynak kişiler deprem sonrası yapılan TOKİ konutlarıyla ilgili düşünceleri sorulduğunda; çoğunluğun Harput kent kimliğini

yansıtmadığını söylemektedirler. Bu konutların sadece çıkmalarının Harput konaklarını anımsattığı söylenmektedir. Evlerin çok katlı olması, bitişik nizamda yapılmamış olması gibi unsurların Harput konaklarıyla olan farklılıklarını gösterdiği söylenmektedir.

“...TOKİ yapısı eskiyle alakası yok. Sadece çıkmaları andırıyor. Şu an yapılan Külliye projesinin de eskiye benzer çok bir yanı yok aslında.” (Şekil 21)

“...Eskinin evleriyle şimdiki evlerin benzer bir yanı yok. TOKİ konutlarının dış yapı olarak biraz benziyor.”

“...Yeni yapılan TOKİ’ler Harput’un evlerine benzemiyor. Eskiden iki katlı bahçeli evler vardı. Evler kesme taştan yapılırdı. Yine de eskiye nazaran daha güzel. Aslında TOKİ’nin bir kısmı Harput’ta sit alanı olmayan yerlerde yapılabilirdi. Beypazarı gibi kentin kimliğini sürdürülebilirdi.”

“...Deprem TOKİ’lerinin eski Harput evleriyle benzer bir tarafını göremedim. Bir kenti kepçe ve dozerlerle yok edilirse geriye kentin kültürü ve kimliği de kalmaz.”

“...Ben TOKİ binalarını Elazığ’ın diğer yapılarıyla kıyaslayınca Harput’un eski evlerine benzetiyorum. Çünkü kat sayısı kentin diğer bölgelerine kıyasla daha az.” (Şekil 22)

Şekil 22.Elazığ TOKİ konutları (URL-6)

İlk projenin kaynak kişilerin bir kısmı tarafından Harput kimliğini anımsattığı belirlenmiştir. Ancak tabii ki geçmişin şartlarıyla şu anda konut yapılması beklenemez. Ancak Harput kimliğinin devam etmesi açısından bu benzerlik ve farklılıklar önemlidir. Özellikle Mustafa Paşa mahallesinde yapılan ve büyük tartışmalara neden olan TOKİ konutları ne kentin kimliğini yansıtmakta, ne de binaların projeleri birbirini tutmaktadır. 6 farklı şirkete verilen arazi farklı farklı projelendirilmiş, bu durumda tartışmaları beraberinde getirmiştir.

“...Harput evleri çok güzelmış. TOKİ’lerle alakası yok. Yüksek binalar yoktu Harput’ta. Sadece yabancı okulların binaları yüksekti. Onlarda yıkıldı.”

“Yeni yapılan TOKİ konutlarından eski Harput evlerine benzeyen de var Alakasız beton yığını olarak yapılanda var. Elazığ’ın dört bir yanına konut yaptılar.”

“...Beton binalar Harput’un eski yaşantısına benzeyemez. Deprem konutları ile ilgili bildiğim girişlerinin ve hollerinin bazılarında çok dar olduğu. Özellikle hastası olan insanların o evlerde ne yapacakları merak konusu.”

“...Bazı TOKİ’lerden halk memnun. İçyapısıyla ilgili sorunları yok. Ancak bazı bölgelerde 150 m2 olan evler bazı yerlerde 60-70 m2 ye düşmüş.”

Özellikle 2+1 olarak inşa edilen konutlarla ilgili şikâyetler olan evlerin Elazığ halkının kültürel yapısı ve aile yapısına uymadığı açıkça belirlenmiştir. Bu durum çözümlenememiş ve çözümlenme süreci bile başlamamıştır. Nüfusu çok olan aileler maddi imkânsızlıklardan dolayı 2+1 evlere taşınmak zorunda kalmıştır.

SONUÇ:

Kent kimliğinin, kentsel bellek ve kolektif bellek üzerinden belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, kentin mekânsal ve tarihsel gelişiminin kentlilerin belleğinde ne kadar yer aldığı sorusuna Harput halkı üzerinden yanıt aranmıştır. Günümüz Elazığ'ında 2020-2021 yıllarında yapılan TOKİ konutlarıyla tarihi bir geçmişe sahip olan Harput kentinin sahip olduğu kimlik ve kültürel yapı arasındaki benzerlik ve farklılıklar araştırılmıştır.

Çalışmada literatür verileriyle araştırmalar yapıldıktan sonra nitel anket yöntemiyle görüşmeler yapılmış ve eski fotoğraflar üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca halkın hafızasındaki Harput kimliği tespit edilmeye çalışılmış ve onlardan Harput'un mevcut durumu ile ilgili değerlendirme ve öneriler yapmaları istenmiştir. Geçmiş kuşakların yaşayan hafızası bu yöntemle gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılmış ve kentin sahip olduğu kimlik ve kültürün gelecekte korunması için bir altlık oluşturulmuştur.

Çalışma sonucunda Harput'un tarihi bir miras olduğu ve her geçen gün kültürel yapısının bozulduğu tespit edilmiştir. Özellikle yaşayan halk tarafından çok vahim görülen bu durum bazı çalışmalarla sürdürülmeye çalışılsa da kentin kimliğine zaman zaman zarar verdiği görülmüştür. Yapılan görüşmelerde özellikle Harput kimliğinin yansması olarak adlandırılan TOKİ deprem konutlarının ilk projesinin diğer projeye kıyasla Harput evlerini bir miktar yansıttığı görülmüştür. Her geçen gün tarihinden ve kimliğinden bir şeyler kaybeden Harput, günümüzde sahip olduğu sayılı tarihi değerlerine sahip çıkmalı ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynak kişilerin kentsel ve kolektif belleğinde Harput'un kimliğinin yanı sıra kültürel ve tarihi değerlerinin de ne kadar önemsedığı belirlenmiş ve yapılan plansız çalışmalarla ilgili sıkıntıları tespit edilmiştir. Özellikle tarihin gelecek kuşaklara aktarılmasını isteyen kaynak kişiler kentin sahip olduğu tarihi değerlerin bütüncül koruma veya yeniden canlandırma yöntemleriyle mümkün olacağını savunmaktadırlar. Sit alanı olduğu için birçok tarihi değeri toprak altında kalan kentin, bu değerlerinin korunması ve bir an önce geleceğe kazandırılması konusunda yetkililerce çalışmalar yapılması istenmektedir.

Kentlilerin belleğinde yer etmiş ve kent kimliğini oluşturan yapıların günümüze kadar korunmaması, bu değerlerin gelecekte sürdürülebilirliği açısından tehlike arz etmektedir. Yıllarca özgünlüğünü koruyan ve birçok kültüre ev sahipliği yapan kentin en azından şu an mevcut kimliğini koruması ve toprak altında kalan mirasların gelecek kuşaklar tarafından tanınabilmesi için korunması ve yaşatılması istenmektedir. Elâzığ kentinde gelecekte yapılacak olan konutların tarihi Harput kent kimliğini yansıtarak ve modern anlamda yorumlanarak yapılması; kentin kentsel kimliği oluşturan unsurların korunmasına, sahip olduğu özgün değerlerin devamına ve kentin gelecekte sürdürülebilir gelişiminin devam etmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın önemli sonuçlarında birisi de Harput'ta yeni yapılan yapıların kentin kimliğini ne kadar yansıttığı ve ne kadar doğru olduğuyla ilgili bir fikir birliğinin olmamasıdır. Bu konuda yetkili kurumlar tarafından yarışmalar düzenlenebilir ve Harput kent kimliğinin araştırılıp yeni yapılaşmalarda modern ve etkili şekilde kullanılması konusunda teşvikler yapılmalıdır.

24 Ocak 2020 Elazığ depreminden sonra adeta yeniden inşa edilen Elazığ şehir merkezinde günümüzde zaten tarihi yapılar çok azdır. Ancak milattan öncesine dayanan Harput gibi bir kültürel değere sahip olan şehir, sahip olduğu bu kent kimliğini yeni yapılaşmalarda çok az yansıttığı tespit edilmiştir. Özellikle

devlet tarafından yapılan sivil mimari örneklerinde bu duruma daha çok önem verilmesi gerekmektedir. Sözlü tarih araştırmalarıyla edinilen bilgiler ışığında yerli halk tarafından Harput kent kimliğinin gelecek nesillere aktarılması beklenmekte ve özellikle yeni yapılaşmalarda Harput kimliğinin “doğru” bir mimarlık örneğiyle yansıtılması beklenmektedir. Böylelikle gelecek kuşaklar tarafından Harput kenti daha iyi ve yakından tanınarak sahip olduğu tarihi, kültürel ve toplumsal değerlerin yaşatılması umulmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

Teşekkür: Harput kent belleğinin yaşayan hafızaları olan bireylere sorularımıza özveriyle cevap verip destek oldukları için teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Akkan, E., (1972), Elâzığ ve Keban Barajı Çevresinde Coğrafya Araştırmaları, A.Ü. Coğrafya Arş. Dergisi, 56, (175-214).
- Akopian, A., (2020), The Syrians Of Kharberd (Kharput) On The Eve Of The 1915 Genocide, Journal of Syriac Studies, Vol. 23.2, 279-321
- Azar, B., (2019), Kültürün Kimliğe Dönüştüğü Şehir: Harput, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD) Cilt: 6, Sayı: 11, Mart 2019, s. 87-101, ISSN: 2148-2527
- Bilgin, N., (2013), Tarih ve Kolektif Bellek, Araştırma Dizisi, Bağlam Yayıncılık.
- Çakmak, Ş., (2006), Hüzünlü Kent Harput, Sanat Tarihi Dergisi
- Çelen Öztürk, A. (2016), Eskişehir’in Geçmişteki ve Bugünkü Kent Belleğinin Zihin Haritaları Üzerinden Okuma Denemeleri, İdealkent Dergisi, 20, (856-880).
- ELGİAD., (2002), Anılardaki Elâzığ Albümü 1. Elgiad Kültür Yayınları
- Erol, Ö. (2019), Kent Belleğinin Değişkenleri ve Mekânın Algısına Etkisi, Mimarlar Dergisi, 18, (31-37).
- Hayli, S., (1998), Tarihi Coğrafya açısından Harput Şehrinin Fonksiyonları ve etki Sahası, TDV. Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, (287-304).
- Kısakürek, Ş. & Bayazıt, E. (2021), Kolektif Bellek Kentsel Bellek Ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği, Journal of Environmental and Natural Studies, 3, (1-21).
- Lynch, K. (2012), Kent İmgesi, 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviren: İrem Başaran.
- Oktay, D. (2009), Yerel bağlam ve kent kimliği: Ankara örneğinde bir tartışma, Dosya 10.1, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bült. (35-43).

- Özer, G. (2014), Restorasyon Sonrası Yeniden İşlevlendirilmiş Geleneksel Harput Evlerinde Ekolojik Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Özak, N. & Gökmen, G. (2009), Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi, İTÜ Dergisi, 8, (145-155).
- Özbayraktar, M. (2014), Kolektif Bellek, Kent Belleği ve Sokaklar: İzmit Merkez Geleneksel Sokakları, Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, (1555-1569).
- Pierre, N., (2006), Hafıza Mekanları, Dost Yayınevi.
- Sadowski, M., (2020), City as a Locus of Collective Memory. Streets, Monuments and Human Rights, Zeitschrift für Rechtssoziologie 2020; 40(1–2): 209–240
- Saylan, S. (2016), Kent Belleğinin Sürekliliğinde Kentsel Artifaktların Önemi: İstanbul Tarihi Yarımada 19. Yüzyıl Izgara Plan Uygulamaları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Şengün, M.T., (2007), Harput Platosunda Doğal Ortam-İnsan İlişkileri ve Doğal Çevre Planlaması, Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Şikoğlu, E. & Güney, Y. (2020), 24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi'nin Kent Merkezindeki Yansıması Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme, Dirençlilik Dergisi, 4, (275-292).
- Tonbul, S., Karadoğan S., (1998), Harput'un Kuruluş Yeri ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde etkili olan Doğal Çevre Faktörleri, TDV. Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, (303-324).
- Tunç, M.S., (2021), Tarihi Harput Kenti Hakkında Turist Algısı, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD) Cilt: 8, Sayı: 16, Eylül 2021, s. 25-44, ISSN: 2148-2527
- Ünlü, T. (2017), Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği, Planlama Dergisi, 27, (75-93).
- URL-1:<https://www.arkitera.com/proje/5-mansiyon-akhisar-eski-belediye-meydani-ve-yakin-cevresi-ulusal-mimarlik-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/> (Erişim Tarihi: 04.02.2022)
- URL-2: <http://www.elazig.gov.tr/tarihi-harput> (Erişim Tarihi: 24.09.2021)
- URL-3: <http://web.firat.edu.tr/harput/cografya.html> (Erişim Tarihi: 06.02.2022)
- URL-4: <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-187349/harput.html> (Erişim Tarihi: 06.02.2022)
- URL-5:<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/toki-dev-yatirimla-elazigdaki-depremzedeler-icin-konut-insa-ediyor/1966259> (Erişim Tarihi: 04.02.2022)
- URL-6:<http://ypinsaat.com.tr/yp-insaat-projeler-devam-eden/devam-eden-projeler/elazig-ili-merkez-ilcesi-mustafapasa-mahallesi-3-etap-282-adet-konut-ve-48-adet-dukkani-ile-altyapi-ve-cevre-duzenlemesi-isi/2/2058> (Erişim Tarihi: 04.02.2022)
- URL-7: <https://earth.google.com/web/> (Erişim Tarihi: 06.02.2022)
- Şeyma SARIŞIN Fotoğraf Arşivi 18.09.2021